

"ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО" О.А. ЗАХАРЕНКА

У статті розглядається педагогічна діяльність державного і громадського діяча, заслуженого учителя України О.Захаренка в Сахнівській загальноосвітній школі Черкаської області. Описано особливу освітню науково орієнтовану практику, систему виховних ситуацій, виокремлено принципи та завдання діяльності вчителя.

XXI століття висуває нові вимоги до становлення освіти. Глобалізація, швидка зміна технологій, утвердження пріоритетів сталого розвитку демократії, піднесення гідності особистості, її культури, національної самоідентичності, толерантності, розвитку в умовах ринкових відносин, утверджує їх як ознаки нової світової динаміки відповідно до Проекту "Національна доктрина" розвитку освіти України у XXI столітті. Головною метою української освіти XXI століття вбачається створення умов для особистого розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, розвиток цінностей громадянського суспільства, консолідація української нації, інтеграція України в європейський і світовий простір як конкурентноспроможної та процвітаючої держави [1].

Саме такої мети прагнув досягти О.А. Захаренко, працюючи в школі маленького села на Черкащині в другій половині XX століття. Саме такими є учні-випускники Сахнівської школи. То ж на Черкащині є школа, що може по праву називатися "школою майбутнього", "школою XXI століття" – це "авторська школа О.А. Захаренка". Творчість педагога та діяльність школи вже десятки років є джерелом зацікавленості науковців і вчителів [2; 3; 4; 5].

Завдяки його подвижницькій праці, школа села Сахнівки, що на Черкащині, стала своєрідною "педагогічною меккою" не лише освіти України, але й інших країн світу. Ступінь захаренівської педагогіки називають "педагогікою конкретної мети", яка ставиться перед шкільним колективом, спрямовує його діяльність і об'єднує зусилля всіх у її досягненні.

Народився Олександр Антонович 2 лютого 1937 р. в місті Кам'янка Черкаської області. З 1959 року, після закінчення Черкаського педагогічного інституту, працював учителем фізики і математики, а з грудня 1966 року – директором Сахнівської середньої загальноосвітньої школи Корсунь-Шевченківського району.

У 1964 р. отримав звання "Відмінник народної освіти України", а в 1969 р. – "Відмінник освіти СРСР", 1974 р. – "Заслужений вчитель України", 1983 р. – "Народний вчитель СРСР".

У 1989 р. Захаренко О.А. був обраний членом-кореспондентом АПН СРСР, у 1993 р. – дійсним членом АПН України, у 1996 р. – іноземним членом Російської академії освіти.

Мав прекрасну сім'ю і люблячу дружину Віру Петрівну, інститутську однокурсницю, вчительку математики, вірного друга і радника та двох синів Сергія та Владислава.

Помер 30 квітня 2002 року. Похований на сільському кладовищі в Сахнівці.

Трудова діяльність О. Захаренка впродовж 39 років була пов'язана з Сахнівською школою. За цей час непримітно сільську школу він підніс до рівня широко відомого навчального закладу в Україні, а сам виріс до педагога – академіка.

Олександр Антонович був державним і громадським діячем, з 1990 р. головою Творчого Союзу Вчителів України, народним депутатом Верховної Ради СРСР, заслуженим учителем України, академіком, дійсним членом Академії педагогічних наук України, членом закордонних парламентських делегацій. За вагомий особистий внесок у розвиток української педагогічної освіти, багаторічну плідну роботу з навчання і виховання молоді, активну участь у громадському житті його нагороджено орденами Леніна і "Знак пошани", медаллю А.С. Макаренка, званням "Відмінник освіти СРСР". За чотиритомне видання "Енциклопедія шкільного роду" про громаду села Сахнівки О. Захаренка визнано найкращим освітянином України 2001 року, лауреатом відзнаки "Засвіти вогонь". За наказом Міністерства освіти і науки України від 1 лютого 2002 року № 61 школа, з якою доля з'єднала Олександра Антоновича, отримала статус авторської. За досвідом сільського педагога в Сахнівку їздили зі всього світу: з Канади і Німеччини, з Китаю і Японії, знали про Сахнівську школу і в Сполучених Штатах Америки [2: 103].

За роки директорства О. Захаренка Сахнівська сільська школа перетворилась в унікальний навчальний заклад. Він з перших своїх кроків на освітянській ниві вважав, що школа – це не просто споруда, не приміщення і навіть не класи з модерновим обладнанням і комп'ютерами. Це, передусім, – храм знань, високої моралі і необмеженої творчості вчителів та їх вихованців. Були створені всі умови для високоефективного навчального процесу і оволодіння знаннями. О.А. Захаренко навчав дітей не лише читати і писати, а й думати і мріяти, втілювати ці мрії в життя, досягати поставленої мети. При цьому він завжди бачив в кожному учневі особистість і керувався в педагогічній діяльності заповідями прашурів: "Якщо не можеш нічого дати – дай волю, якщо не можеш нічим допомогти – не заважай"[1: 94]. Саме волю створювати мрії давав педагог своїм учням. Традиції, започатковані в ті 60-70 роки продовжують своє життя і в сьогоденні Сахнівської школи.

О.А. Захаренко – педагог-новатор, майстер створення особливої освітньої науково орієнтованої практики, яка втілювалася у систему виховних ситуацій. Життя дитини розглядалось як безперервна вчинкова ситуація.

В основі педагогіки О.А. Захаренка лежить геометричний принцип – "принцип трикутника": в основі роботи школи повинно бути три кути: "дитина" – "батьки" – "вчитель".

Завдання своєї роботи О. Захаренко називає ідеями і вважає, що в діяльності кожного вчителя мусять бути: глобальна ідея (здоров'я і життя людини), актуальна ідея (потреба у інформованості кожного вчителя), найнеобхідніша (перетворити школу у теплий затишний родинний будинок, де кожна дитина – скарб) та найдавніша ідея (милосердя, що є найдавнішою цінністю людини). Найнебезпечнішою ідеєю педагог вважав забезпечення рівності можливостей кожної дитини.

Ідеалом вихованої людини, за Захаренком, може бути лише розмаїття несхожих і по-своєму прекрасних, здорових фізично і духовно людей, що живуть за законами добра і краси, сповідають загальнодержавні закони, загальнолюдські принципи і цінності.

Центром виховної системи (педагогічного процесу) є дитина в проблемі її розвитку, формування її внутрішнього світу, організації її життя [6: 18].

Значущим є характер взаємин між учителем і учнем. Встановлення гуманістичних стосунків між педагогами і учнями на основі взаємної поваги вважається одним із факторів правильного розвитку шкільного колективу й створення творчої обстановки, в якій найкраще виявляються здібності людини, формуються позитивні якості особистості. Авторська школа О. Захаренка – це не просто школа, а ціле містечко, в якому панує дух творчості.

У педагогічній системі школи створено і функціонує п'ять основних навчально-виховних центрів. Одним з основних є навчальний центр, де навчаються учні з 5 по 11 клас. Там розташовані класи-кабінети, світлиця мудрості і краси, педагогічна вітальня, кабінет для дітей та юнацтва, бібліотека з читальним залом, телерадіостудія, їдальня.

Центр молодших школярів розташований в одному крилі спортивного комплексу. До нього входять 3 кімнати для навчання учнів з 2 по 4 клас, спальна кімната, комп'ютерний клас для молодших школярів, зал казок, хореографії, музичний салон, допоміжні приміщення. Тут же розміщені кімнати для гурткової роботи, а також працює філіал музичної школи.

До центру здоров'я, спорту та відпочинку належать спортивний зал (12x24 м) із допоміжними приміщеннями, стрільковий тир (6x25), плавальний басейн (8x25), фітобар із лікувальними чаями (одним з основних яких є знаменитий "Сахнівський"), стадіон, волейбольний і баскетбольний майданчики, смуга перешкод, майданчик із гімнастичним обладнанням. Гордістю школи (і села) є шкільний дендропарк.

Центр трудового навчання і виховання містить 7 цехів: токарний, слюсарний, деревообробний, швейний, цех кулінарії, електроцех, цех небезпечних станків. Сюди ж входять господарське поле, навчально-дослідні ділянки, теплиця (де вирощують розсаду квітів і овочів не тільки для потреб школи), а також міні машинно-тракторний парк.

До культурно-освітнього центру входять окремо збудований корпус історико-краєзнавчого музею села "Моя маленька Батьківщина" де є 4 основні зали: виставочний зал, кіно-лекційний зал, планетарій, обсерваторія. Зараз іде збір матеріалів для створення окремої кімнати-музею О.А. Захаренка.

Основними ідеями, що реалізуються на базі школи як центру виховного середовища, є, насамперед, ідея творчої, сумісно-корисної праці, у якій виховують і задум, і сам процес праці і його наслідки, що впливають на розвиток багатьох поколінь учнів. Підхід до навчання і виховання в Сахнівській школі демократичний. Діти навчаються на бажаному чи посильному рівні. Консультації та додаткові заняття дають простір для розвитку обдарованих дітей в умовах села, а гурткова і клубна робота виявляють та розвивають природні і суспільні можливості дитини. Педагогічний колектив школи працює на засадах творчого навчання – до знань не за примусом, а з цікавості. Тому один з основних і важливих прийомів, які застосовують учителі на уроці, це гра. Гра, що навчає – це серйозна, але радісна праця. Щоранку на лінійці учні грають в інтелектуальну гру "Що? Де? Коли?", основні принципи якої описані у книзі О.А. Захаренка "210 шкільних лінійок".

Організація емоційного життя учнів – одна з основних. О.А. Захаренку і колектив школи вважає, що життя учнів і в школі, і поза нею повинно бути яскравим, незвичайним, насиченим романтикою, грою, гумором, оточеним необхідним емоційним фоном, музикою, творами і мистецтвом. При цьому потрібно, щоб учні у цій атмосфері були не лише сторонніми спостерігачами, а й активними учасниками процесу. Цьому слугують щорічні огляди-конкурси на кращий клас року, кращу навчально-дослідну ділянку, кращу шкільну клумбу, краще озеленення класу і т.д.. За словами О.А. Захаренка, кожен квадратний сантиметр території школи несе в собі певний емоційний фон – ото ж створюються в школі різноманітні куточки розвантаження, куточки краси, куточок відпочинку. Маючи одну із найкращих шкільних традицій, – садити після закінчення школи якесь деревце, – випускники залишили після себе на території школи більше 1000 дерев.

Чільне місце серед виховної системи Авторської школи О.А. Захаренка займає ідея виховання здорової дитини, повноцінного громадянина України. Цьому слугує вищезазначений центр здоров'я і спорту. День здоров'я, лікувальні чаї, лікувальні процедури дають змогу учням у нинішніх складних умовах дбати про зміцнення свого здоров'я [1: 31].

Система роботи педагогічного колективу Сахнівської середньої школи базується на безперервній послідовності щорічних ідей-задумів, якими захоплюються і протягом певного часу їх реалізують учителі, батьки і діти. Будучи стержнем діяльності педагогічного колективу, вдало знайдена задумка перетворює школу в дім радості і творчості, де панує взаємовиручка, відчуття причетності до великої справи, власної значимості в здійсненні задуму, а навчально-виховний процес перестає бути обтяжливим і для учня, і для сім'ї.

Досвід О. Захаренка не можна зводити до чогось рядового, його спосіб творчості в професії впливає з позиції пізнавального оптимізму.

М. Поташник виділяє наступні риси роботи Сахнівської школи:

- 1) яскраво вирішена цілеспрямованість в роботі, безперервність, циклічність, послідовність, взаємозв'язок мети, змісту, форм, методів, прагнення до цілісності;

- 2) постійна робота по формуванню єдності школи, сім'ї, виробничих колективів і громадськості у справі виховання учнів, турбота про високий авторитет школи у суспільстві;
- 3) увага духовному світу дитини, його здоров'ю, зосередження на індивідуальності учня в колективі однолітків; увага до сім'ї школяра;
- 4) цілеспрямованість у роботі, прагнення до всебічного і гармонійного розвитку дитини;
- 5) варіативність вибору видів діяльності, врахування індивідуальних рис особистості, вікових особливостей, ситуативний підхід до вирішення проблем;
- 6) різноманітність форм діяльності, поєднання традиційних з постійним пошуком нових; єдність словесних, практичних і трудових форм; суміжність масової, групової, індивідуальної робіт;
- 7) діалектичний підхід до вибору методів впливу на свідомість, поведінку і почуття дитини; вибір домінуючих методів з огляду на особливості дитини; створення нових методів, прийомів, їх творче використання;
- 8) розвиток шкільного самоуправління, увага до самовиховання;
- 9) створення та постійне зміцнення матеріальної бази для всебічного розвитку дітей;
- 10) романтизм, одухотвореність форм, методів, шляхів і засобів виховання, їх естетизація [5: 83].

Авторська школа О.А. Захаренка є "школою самореалізації", оскільки змінено домінанти парадигми з соціально орієнтованої до гуманістично орієнтованої, де особистість розглядається як самоцінність, а метою виховної діяльності висувається її повноцінний розвиток, а потім – зростання соціальної ролі людини.

Реалізуючи концепцію авторської школи О.А. Захаренка, вчителі Сахнівської школи навіть після смерті педагога прагнуть забезпечити ефективну організацію навчально-виховного процесу, характерною ознакою якого є утвердження культу знань і формування потреби учнів до самовдосконалення, саморозвитку.

З квітня 2002 року авторська школа Захаренка живе без свого керівника, що протягом 40-річної діяльності втілював у життя свою мрію про українську сільську школу – не просто як навчальний заклад, а як духовний центр села, що задає рівень моральності, совісті, культури. Педагогічна спадщина О. Захаренка заслуговує на системне вивчення, узагальнення і широке використання в сучасній школі. Саме з цією метою, а також для обговорення результатів пошуків науковців і педагогів-практиків у розв'язанні актуальних проблем діяльності сучасної сільської школи Академією педагогічних наук України, Головним управлінням освіти Черкаської облдержадміністрації, Уманським державним педагогічним університетом ім. П.Г. Тичини започатковано Всеукраїнські педагогічні читання "Школа О. А. Захаренка як модель сучасної сільської школи".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / Авт.кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий та інші. – К.: Навч.книга, 2003. – С. 251-253
2. Береговой Я.А. Директор села // Педагогіка толерантності. – 2002. – № 2 (20)
3. Дубровский А. Школа над Россю. – Педагогіка толерантності. – 2002. – № 2 (10). – С. 93-97
4. Поташник М.М. Педагогическая поэма 80-х // Советская педагогика. – 1986. – № 1. – С. 80-83.
5. Школа О.А. Захаренка як модель сучасної сільської школи: матеріали Всеукраїнських педагогічних читань (Ред.кол.: І.Д. Бех та інші). – Черкаси, 2004. – 168с.
6. Авторська школа О.А. Захаренка: матеріали конф. / Ред.кол.: В.Г.Кузь та інші. – К.: Науковий світ, 2002. – 43с.

Матеріал надійшов до редакції 05.09.2007 р.

Щербань И.Ю. "Школа будущего" А.А. Захаренко.

В статье рассматривается педагогическая деятельность государственного и общественного деятеля, заслуженного учителя Украины А. Захаренко в Сахновской общеобразовательной школе Черкасской области. Описана особенная образовательная научно ориентированная практика, система воспитательных ситуаций, выделены принципы и задания деятельности учителя.

Shcherban' I.Yu. "The School of the Future" of O.A. Zakharenko.

The article is devoted to the pedagogical activity of state and public figure, honourable teacher of Ukraine O. Zakharenko in Sakhnivka general school of Cherkassy region. The special educational scientifically oriented practice and the system of educative situations are described; principles and tasks of teacher's activity are distinguished.